

Paweł Łyszczak

KSZTAŁTOWANIE SIĘ STATUSU PRAWNEGO MORZA KASPIJSKIEGO

1. Wstęp

Rozpad Związku Radzieckiego (25.12.1991 r.) pociągnął za sobą daleko idące skutki dla Regionu Morza Kaspijskiego. Nastąpiły zmiany w układzie geopolitycznym w regionie oraz w sytuacji prawnej. Dotychczasowy podział tego regionu pomiędzy ZSRR a Iran (wcześniej Persję) przestał istnieć. Pojawiły się nowe podmioty prawa międzynarodowego. Poza Federacją Rosyjską, bezpośrednim spadkobiercą ZSRR, niepodległość uzyskało 14 byłych republik radzieckich. Tym samym liczba krajów nadbrzeżnych powiększyła się o Kazachstan, Azerbejdżan i Turkmenistan, każdy z inną wizją podziału Morza Kaspijskiego. Elementem utrudniającym porozumienie w tej kwestii stało się odkrycie na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku znacznych zasobów ropy naftowej i gazu ziemnego w regionie. Od tego czasu każdy z krajów dąży do jak najkorzystniejszego dla siebie rozwiązania problemu użytkowania wód, a tym samym udziału w eksploatacji zasobów energetycznych, które znajdują się pod dnem Morza Kaspijskiego. Status prawny tego obszaru wodnego stał się kwestią geopolityczną oraz instrumentem realizacji interesów państw Regionu Morza Kaspijskiego, a także państw trzecich zainteresowanych udziałem w eksploatacji bogatych złóż ropy i gazu.

Celem tego artykułu jest omówienie podstaw prawnych regulujących kwestię statusu Morza Kaspijskiego, a ponadto prezentacja procesu kształtowania się wspólnego stanowiska w tej kwestii oraz problemów powstałych w toku tego procesu.

2. Podstawy prawne statusu Morza Kaspijskiego

Morze Kaspijskie jest obszarem wodnym, którego status prawny reguluje prawo międzynarodowe, umowy międzynarodowe pomiędzy krajami regionu oraz

zwyczaj międzynarodowy. Jeżeli w kwestii umów międzynarodowych sprawa wydaje się jasna, to wybór odpowiedniego przepisu prawa międzynarodowego lub zastosowanie się do zwyczaju międzynarodowego zależne jest od definicji prawnej akwenu. W literaturze bardzo często poruszany jest problem, czy Morze Kaspijskie jest morzem, czy też jeziorem z prawnego punktu widzenia. Z pozoru czysto prawnicza kwestia w zderzeniu ze skutkami, jakie powoduje, nabiera znaczenia geopolitycznego. W zależności od przyjętej definicji inaczej kształtuje się podział bogatych złóż zasobów energetycznych znajdujących się pod dnem Morza Kaspijskiego.

Jeżeli zastosuje się definicję mówiącą o tym, iż Morze Kaspijskie z prawnego punktu widzenia powinno być traktowane jako morze, jego status regulowany będzie przez Konwencję Narodów Zjednoczonych o Prawie Morza z 1982 roku (The United Nations Convention on the Law of the Sea – UNCLOS). Zgodnie z tą konwencją kraje nadbrzeżne ustanawiają kolejne obszary jurysdykcji na morzu. Obszarem, nad którym kraj nadbrzeżny sprawuje całkowitą kontrolę, jest „morze teryto-

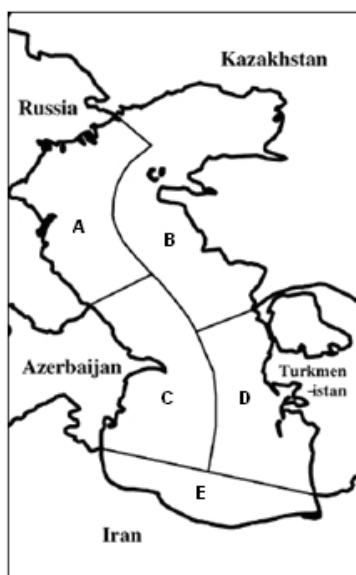
Legenda: 1 – obszar wspólnego użytkowania, 2-6 – obszary całkowitej kontroli państw nadbrzeżnych (12 mil morskich od brzegu).

Rys. 1. Podział Morza Kaspijskiego według Konwencji UNCLOS z 1982 r.

Źródło: S. O’Lear, *Resources and conflict in the Caspian Sea*, „Geopolitics”, Winter 2004, vol. 9, issue 1, p.161-186, za: US Energy Information Administration, www.eia.doe.gov/cabs/casplaw.html#CASP, „Caspian Sea Region: Legal Issues”.

rialne”, które rozciąga się na odległość 12 mil morskich od brzegu. Kolejnym obszarem, rozciągającym się do 24 mil morskich, na którym władza krajów nadbrzeżnych ogranicza się do przepisów m.in. sanitarnych, celnych, imigracyjnych i skarbowych, nazywa się strefą przyległą. Władza kraju nadbrzeżnego według Konwencji UNCLOS z 1982 roku rozciąga się do 200 mil morskich, gdzie kraje nadbrzeżne ustanawiają swoje strefy ekonomiczne. Poniżej przedstawiona jest sytuacja (rys. 1), w której każdy z krajów posiada własne morze terytorialne (pola oznaczone cyframi od 2 do 6) oraz obszar wspólnego użytkowania.

Druga możliwość to uznanie Morza Kaspijskiego za jezioro z prawnego punktu widzenia. Z powodu braku konkretnych przepisów prawa międzynarodowego w przypadku jezior zastosowanie ma zwyczaj międzynarodowy¹. Jednakże w zależności od miejsca stosowane są różne rozwiązania dotyczące tej kwestii. Państwa nadbrzeżne ustalają samodzielnie status takiego akwenu. Mogą zastosować zwyczaj międzynarodowy i podzielić Morze Kaspijskie pomiędzy siebie, ustalić wspólną jurysdykcję (kondominium) lub zastosować rozwiązanie pośrednie łączące strefę wspólną i sektory².

Legenda: A-E – oznaczają poszczególne sektory państw.

Rys. 2. Podział Morza Kaspijskiego na sektory według linii środkowej

Źródło: jak dla rys. 1.

¹ B. Janusz, *The Caspian Sea. Legal Status and Regime Problems*, Chatham House Briefing Paper „Russia and Eurasia Programme”, 08.2005, <http://www.chathamhouse.org.uk>.

² R.H. Dekmejian, H.H. Simonian, *Troubled Waters. The Geopolitics of the Caspian Region*, I.B. Tauris & Co Ltd, London–New York 2003, s. 19-24.

Elementem spornym w takich sytuacjach jest zazwyczaj sposób podziału danego obszaru wodnego pomiędzy kraje nadbrzeżne. W zależności od interesów poszczególnych krajów przedkładane są różne propozycje podziału. Jednym ze sposobów jest podział według tzw. linii środkowej. Linia środkowa to linia, której każdy punkt jest równo oddalony od najbliższego punktu linii podstawowych, od których mierzona jest szerokość morza terytorialnego państw³. W przypadku Morza Kaspijskiego używa się również metody „zmodyfikowanej linii środkowej”, w której bierze się pod uwagę inne poza linią brzegową elementy, np. wyspy lub struktury geologiczne⁴.

Na mapie (rys. 2) przedstawiona jest sytuacja podziału Morza Kaspijskiego na sektory według linii środkowej.

3. Ewolucja statusu prawnego Morza Kaspijskiego

3.1. Status prawny przed rokiem 1991

Poza prawem i zwyczajem międzynarodowym status prawny Morza Kaspijskiego regulują umowy zawierane pomiędzy krajami nadbrzeżnymi. Przed rozpadem Związku Radzieckiego kwestie związane z użytkowaniem Morza Kaspijskiego rozstrzygane były dwustronnie między ZSRR i Persją (później Iranem). Pierwszą umową, na którą powołują się obecnie Rosja i Iran, jest umowa z 21 lutego 1921 r. Dawała ona równe prawo do żeglugi po Morzu Kaspijskim Związkowi Radzieckiemu i Iranowi. Kolejnym istotnym porozumieniem była umowa irańsko-radziecka z 25 marca 1940 r. podtrzymująca prawo swobodnej żeglugi. Nowym elementem w tej umowie było ustalenie strefy 10 mil wyłącznego rybołówstwa. Potwierdzeniem tego, że Morze Kaspijskie jest morzem irańsko-radzieckim była wymiana listów pomiędzy przedstawicielami władz ZSRR i Iranu z 25 marca 1940 r.

Warto zaznaczyć, że do powyższych umów państwa nadbrzeżne nadal się odwołują i według prawa międzynarodowego umowy te są nadal wiążące. Potwierdzają je akty prawne ustanowione po rozpadzie ZSRR. Pierwszym takim dokumentem, podpisanym m.in. przez Rosję, Kazachstan, Azerbejdżan i Turkmenistan, jest Deklaracja z Alma-Aty (Kazachstan) podpisana w 1991 r. Jej sygnatariusze gwarantują realizację zobowiązań międzynarodowych wynikających z umów i traktatów podpisanych przez były Związek Radziecki. Pewnym zabezpieczeniem, jakie zastosowały kraje podpisujące tę deklarację, było zawarcie w niej artykułu, według

---

³ B. Janusz-Pawletta, *Zasoby Morza Kaspijskiego: Wydobycie i transport do Europy. Aspekt prawno-międzynarodowy*, Kwartalnik „Bezpieczeństwo Narodowe” 2006, nr 1, „Bezpieczeństwo energetyczne”, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, <http://www.bbn.gov.pl/>.

⁴ W.F. Grunin, *Pravovoj status Kaspijskogo morâ i problemy obespečeniâ nacional'nych interesov Rossijskoj Federacii w prikaspijskom regione*, „Evrazijskij Vestnik, Žurnal Teorii i Praktiki Evrazijskija” no 13, <http://www.e-journal.ru/bzarub-st6-13.html>.

którego przestrzeganie tych umów warunkowane jest zgodnością z procedurami konstytucyjnymi tych krajów. Rosja natomiast przyjęła na siebie w całości zobowiązania ZSRR w swoim stanowisku z 1992 r. Jako kontynuator Związku Radzieckiego zyskała możliwość odwoływania się do umów z lat 1921 i 1940. Kolejnym ważnym aktem prawnym podpisanym przez wszystkie byłe republiki ZSRR jest memorandum z 6 lipca 1992 r. Sygnatariusze potwierdzili w nim uznanie umów międzynarodowych odnoszących się bezpośrednio do nich jako członków Wspólnoty Niepodległych Państw.

3.2. Status prawny po 1991 r.

Początek lat dziewięćdziesiątych XX wieku to okres, w którym odkryto znaczne zasoby surowców energetycznych pod dnem Morza Kaspijskiego. Właśnie to odkrycie spowodowało, że wcześniej ustanowione akty regulujące status prawny Morza Kaspijskiego zaczęły być kwestionowane. Rywalizacja o dostęp do nich stała się problemem geopolitycznym, a status prawny stał się instrumentem realizacji interesów poszczególnych krajów nadbrzeżnych. Kraje Zachodu, zainteresowane dywersyfikacją dostaw energii, były żywotnie zainteresowane również eksploatacją ropy naftowej i gazu. Wielka polityka i interesy globalnych korporacji naftowych doprowadziły do trwającego do dziś sporu o podział wód, a tym samym zasobów energetycznych Morza Kaspijskiego.

Można wyróżnić trzy okresy tej rywalizacji, każdy charakteryzujący się nieco innymi cechami. W pierwszej fazie, trwającej od 1991 do 1994 r., państwa nadbrzeżne zapoznawały się z problemem, dochodziło do spotkań bilateralnych i multilateralnych pomiędzy krajami regionu. W drugiej fazie, trwającej od 1995 do 1998 r., kraje regionu ukształtowały swoje stanowiska. W roku 1998 zmieniły się one, rozpoczął się powolny proces uzgadniania stanowiska wspólnego w tej kwestii⁵.

Faza pierwsza

W pierwszej fazie w nowej sytuacji znalazły się Rosja i Iran, dotychczas samodzielnie regulujące kwestię statusu Morza Kaspijskiego. Zarówno Rosja, jak i Iran wychodziły z założenia, że umowy z roku 1921 i z 1940 są nadal obowiązujące. Stanowisko swoje opierały na tym, iż pozostałe kraje nadbrzeżne uznały zobowiązania sprzed 1991 r., a Rosja uznała siebie bezpośrednim spadkobiercą ZSRR. Zgodnie z umowami bilateralnymi, Morze Kaspijskie jest przedmiotem wspólnego użytkowania wszystkich krajów nadbrzeżnych. Takie postawienie sprawy wynikało z obawy Rosji o swoją pozycję w regionie. Zależało jej na niedopuszczeniu do eksploatacji surowców energetycznych przez nowo powstałe kraje, mającej się

---

⁵ *The History of the Caspian Sea*, Caspian Partnership for the Future, <http://www.cpf-az.org/>, dostęp: 05.2007.

odbywać przy wsparciu kapitału zachodniego. Zasada wspólnego użytkowania skutkowałaby tym, iż wszelkie działania związane z eksploatacją surowców na Morzu Kaspijskim musiałyby być zaakceptowane zarówno przez Rosję, jak i Iran.

Stanowisko Iranu w tej kwestii było podobne. Dążył on do wspólnego zarządzania akwenem Morza Kaspijskiego przy ścisłej współpracy ze stroną rosyjską. W literaturze irańskiej⁶ stanowisko to nazywane jest ekonomicznym, gdyż kładzie nacisk na korzyści osiągnięte przez Iran, wynikające ze współpracy gospodarczej. Rosja jest postrzegana przez Iran jako ogromny rynek zbytu, a także źródło nowych technologii, które mogłyby być szansą dla rozwoju irańskiego przemysłu. Kondominium, czyli wspólne użytkowanie Morza Kaspijskiego, jest rozwiązaniem najbardziej korzystnym dla strony irańskiej. Wynika to z faktu, iż część irańska Morza Kaspijskiego charakteryzuje się relatywnie małymi zasobami surowców energetycznych.

Wspólne użytkowanie dałoby możliwość eksploatacji ropy i gazu tak przez Rosję, jak i przez Iran, pozwalaloby na czerpanie korzyści z tego tytułu oraz na kontrolę całego regionu. Zarówno Rosja, jak i Iran postrzegają inwestycje dokonywane przez zachodnie koncerny naftowe jako niekorzystne z punktu widzenia rosyjskich i irańskich interesów w regionie.

Faza druga

Kluczowe zmiany w kwestii statusu Morza Kaspijskiego dokonały się w latach 1994 i 1995. Jednym z elementów tego procesu było zawarcie 20 września 1994 r. tzw. kontraktu stulecia pomiędzy władzami Azerbejdżanu, rosyjską spółką Lukoil oraz konsorcjum zrzeszającym naftowe spółki z USA i Europy – Azerbaijan International Oil Company (AIOC). Nowe stanowiska Kazachstanu i Turkmenistanu również wykształciły się w tym okresie. Ważne stało się również zaangażowanie Iranu wydobywania surowców energetycznych Shah Deniz oraz spadek wpływów Rosji w regionie.

Inwestycje zagraniczne napływające do Azerbejdżanu, związane z eksploatacją złóż Azeri-Chirag-Guneshli oraz z drogami przepływu surowców na Zachód, doprowadziły do wykształcenia się zdecydowanej pozycji Baku. W 1995 r. Azerbejdżan w swoim stanowisku przedstawił Morze Kaspijskie jako jezioro graniczne. Uznał on również, iż z tego względu konieczny jest jego podział na pięć niezależnych sektorów. Ponadto w przyjętej przez niego konstytucji z 1995 r. włączył on swój sektor do obszaru państwa. Tym samym odrzucił rosyjską i irańską propozycję wspólnego zarządzania obszarem Morza Kaspijskiego.

Turkmenistan natomiast jest krajem o najbardziej zmiennym stanowisku. Początkowe poparcie wspólnego zarządzania Morzem Kaspijskim w 1993 r. zmieniło

---

⁶ Abbas Maleki, *The Legal Status of the Caspian Sea: Discussion on Different Iranian Views*, International Institute for Caspian Studies (IICS), Teheran 2001.

się, kraj ten ustanowił własne morze terytorialne oraz strefę ekonomiczną na morzu. W 1996 r. poparł natomiast stanowiska Rosji i Iranu w kwestii utworzenia wspólnej spółki eksploatacji złoża ropy i gazu.

Kazachstan jest krajem najhojniej obdarzonym surowcami energetycznymi w regionie. Z tego względu, podobnie jak Azerbejdżan, popiera on opcję podziału Morza Kaspijskiego, co pozwoli mu czerpać zyski ze złóż znajdujących się w jego sektorze. W 1994 r. przedstawił projekt konwencji o statusie Morza Kaspijskiego. Konwencja ta przedstawiała je jako zamknięte morze wewnętrzne. W roku 1995 kazachstański MSZ podtrzymał stanowisko oparte na podziale Morza Kaspijskiego na sektory, w których poszczególne kraje będą miały wyłączne prawo eksploatacji znajdujących się tam surowców.

W tym samym okresie nowe stanowisko zajęła Rosja. W literaturze rosyjskiej określa się ten etap jako „stanowisko pragmatyczne”. Największy wpływ na zmianę postawy Rosji wywarło podpisanie przez Azerbejdżan kontraktu na eksploatację znajdujących się w jego sektorze surowców energetycznych. Odpowiedzią na te działania była wypowiedź rosyjskiego ministerstwa spraw zagranicznych dotycząca uznania Morza Kaspijskiego za obszar szczególnego traktowania, gdzie wszelkie zasoby naturalne są własnością wszystkich krajów nadbrzeżnych. Rosja przedstawiła również propozycję utworzenia organizacji regionalnej, która miałaby regulować kwestie statusu Morza Kaspijskiego. Sprawy toczyły się jednak nie po myśli Rosji, która traciła swoje wpływy w regionie, większe znaczenie zaczęły odgrywać spółki naftowe i gazowe, w tym rosyjskie Lukoil i Gazprom. W 1996 r. Rosja, szukając rozwiązania kompromisowego, zaproponowała przyznanie każdemu państwu nadbrzeżnemu jurysdykcji na obszarze do 45 mil morskich. W okresie tym nastąpiło przewartościowanie celów, od chęci niedopuszczenia do eksploatacji surowców Rosja przeszła w kierunku dążenia do monopolizacji dróg eksportu surowców na rynki światowe.

Faza trzecia

Etap trzeci w procesie kształtowania statusu Morza Kaspijskiego rozpoczął się w 1998 r. Już w styczniu tego roku we wspólnie wygłoszonym komunikacie zaprezentowane zostało nowe stanowisko władz Rosji i Kazachstanu, natomiast 6 lipca obaj prezydenci podpisali deklarację dokonującą podziału północnej części Morza Kaspijskiego pomiędzy swoje kraje. Linie podziału wyznaczono za pomocą zmodyfikowanej linii środkowej. Przy takim podziale niektóre kwestie mogły być rozstrzygane drogą negocjacji pomiędzy uczestniczącymi stronami. Elementem kluczowym stała się zasada „podziału dna, lecz nie wody”. Polegała ona na tym, iż zasoby naturalne znajdujące się pod dnem morza zostały podzielone pomiędzy Rosję i Kazachstan, natomiast zachowana została swoboda użytkowania powierzchni wody, tj.: rybołówstwo, transport, ochrona środowiska, swoboda użytkowania przestrzeni powietrznej nad Morzem Kaspijskim.

Również Turkmenistan został zmuszony do zajęcia pozycji w wyniku działań Azerbejdżanu. Dopuścił on możliwość podziału na sektory według linii środkowej. W 2001 r. wysunął propozycję ustanowienia 12-milowego morza terytorialnego oraz 35-milowej strefy ekonomicznej.

Popierający wcześniej projekt kondominium i wspólnej organizacji zarządzającej Morzem Kaspijskim Iran na początku XXI w. wysunął swoją propozycję podziału. Jednakże ze względu na niekorzystny dla niego podział surowców energetycznych w przypadku podziału według linii środkowej popiera on rozwiązanie, w którym Morze Kaspijskie podzielone jest na równe 20-procentowe sektory. Drugie stanowisko Iranu podkreśla znaczenie bezpieczeństwa politycznego Iranu⁷. Głównym niebezpieczeństwem w przypadku wspólnego użytkowania jest rosyjska flota wojenna. Z tego względu lepszym rozwiązaniem jest współpraca z Azerbejdżanem i Turkmenistanem, krajami buforowymi pomiędzy Rosją a Iranem. Trzecia faza to okres zwiększenia wpływów koncernów naftowych.⁸

4. Sytuacje konfliktowe dotyczące statusu prawnego Morza Kaspijskiego

Oczywiste jest, iż w przypadku braku uregulowań prawnych co do podziału Morza Kaspijskiego, w tym złóż surowców energetycznych, możliwe są konflikty pomiędzy krajami nadbrzeżnymi. W sytuacji luki prawnej państwa znajdujące się najbliżej danych złóż mogą równocześnie rościć sobie do nich prawo. Pierwszą taką sytuacją był spór dotyczący złóż Azeri i Chirag. W styczniu 1997 r. Azerbejdżan uznał, iż złoża te znajdują się na jego terytorium. Przeciwnego zdania okazał się Turkmenistan. W celu wyjaśnienia tej kwestii utworzona została w grudniu tego samego roku specjalna komisja. Kolejnym punktem w konflikcie pomiędzy Azerbejdżanem i Turkmenistanem była kwestia złoża Kapaz-Serdar. W czerwcu 1997 r. podpisany został kontrakt pomiędzy stroną rosyjską i azerbejdżańską dotyczący eksploatacji złoża Kapaz. Jednakże w wyniku protestu strony turkmeńskiej Rosja wycofała się z projektu.

Kolejny konflikt prawny w regionie dotyczy sporu o złoża znajdujące się w północnej części Morza Kaspijskiego. Został on zażegnany w roku 1998, gdy strony konfliktu Rosja i Kazachstan podpisały umowę dotyczącą podziału morza. Ponadto doszło również do sporu pomiędzy Azerbejdżanem a Iranem, gdy ten pierwszy zgłosił protest dotyczący badań geologicznych prowadzonych przez Iran, które to badania według Azerbejdżanu miały być prowadzone w sektorze azerbejdżańskim.

---

⁷ Tamże.

⁸ S.S. Žil'cov, I.S. Zonn, A.V. Uškov, *Geopolitika Kaspijskogo Regiona*, „Meždunarodnyje Otnošeníâ” 2003, s. 66-109.

5. Kształtowanie stosunków umownych krajów Regionu Morza Kaspijskiego

5.1. Najważniejsze umowy bilateralne

Proces kształtowania się statusu prawnego Morza Kaspijskiego osiągnął w końcu punkt, w którym wszystkie kraje ukształtowały wspólną wizję. Polegała ona na stworzeniu umowy wielostronnej, regulującej kwestię podziału wód Morza Kaspijskiego. Warto podkreślić, iż zwłoka w ustanowieniu tego podziału nie była na rękę większości krajów, zmniejszyło to i spowolniło inwestycje w regionie. Aby zatem szybciej osiągnąć porozumienie co do treści umowy multilateralnej, rozpoczęto proces zawierania wielu umów bilateralnych. Poza wcześniej wspomnianą umową między Rosją i Kazachstanem – Federacja Rosyjska podpisała podobne porozumienie z Azerbejdżanem. Zgodnie z tymi umowami dno Morza Kaspijskiego podzielone zostało według zmodyfikowanej linii środkowej, natomiast zachowana została swoboda żeglugi. Ze strony kazachstańskiej zaakceptowany został podział z Rosją. Do czasu ustanowienia odpowiedniej umowy bilateralnej Kazachstan zobowiązał się także uznawać linie graniczne Azerbejdżanu i Turkmenistanu. Iran, w przeciwieństwie do innych krajów nadbrzeżnych, nie zawarł żadnej umowy dwustronnej. Co więcej, nie uznaje on kilku umów zawartych przez inne kraje. Iran popiera rozwiązanie polegające na wspólnym użytkowaniu Morza Kaspijskiego lub jego podział na równe 20-procentowe części. Turkmenistan zobowiązał się uznawać granicę turkmeńsko-kazachstańską. Popiera on również projekt Iranu co do podziału Morza Kaspijskiego na równe części⁹.

5.2. Umowy multilateralne

Poza kwestią podziału i ustanowienia granic na morzu kraje regionu badały również problem zanieczyszczenia środowiska, m.in. przez realizowane i planowane projekty naftowe i gazowe. W listopadzie 2003 r. została podpisana Konwencja Ramowa o Ochronie Środowiska Morskiego Morza Kaspijskiego. Artykuł siódmy tej konwencji zawiera regulacje odnoszące się do kwestii budowy rurociągów biegnących po dnie Morza Kaspijskiego.

Aktem prawnym, który w przyszłości będzie stanowił podstawę prawną stosunków pomiędzy krajami nadbrzeżnymi, ma być Konwencja o Statusie Prawnym Morza Kaspijskiego. Rozpoczęte w 1995 r. prace z udziałem wiceministrów spraw zagranicznych wszystkich krajów regionu są wciąż w toku. Istnieje zgoda co do podziału dna morza, jednakże nie uzgodniono metody tego podziału. Kwestia stref

⁹ *Caspian Legal Dimension: Investment Risk in South Caspian Delimitation*, Outline of the Presentation for the International Energy Agency Roundtable on Caspian Oil & Gas Scenarios, 15.04.2003, <http://www.iea.org>.

nadbrzeżnych również budzi kontrowersje. Gdy Azerbejdżan, Kazachstan i Turkmistan popierają rozwiązanie, w którym obszar ten objęty byłby całkowitą suwerennością danego kraju, Rosja proponuje jej ograniczenie jedynie do kwestii celnych, skarbowych itp. Ostatnią ważną kwestią jest problem budowy rurociągów na dnie Morza Kaspijskiego. Przyszli eksporterzy surowców w regionie proponują rozwiązanie, w którym wymagana byłaby jedynie zgoda kraju przez którego sektor przebiegały rurociąg. Rosja, argumentując swoje rozwiązanie kwestiami ekologicznymi, popiera projekt wspólnego decydowania o przebiegu rurociągów¹⁰.

Literatura

- Caspian Legal Dimension: Investment Risk in South Caspian Delimitation*, Outline of the Presentation for the International Energy Agency Roundtable on Caspian Oil & Gas Scenarios, 15.04.2003, <http://www.iea.org>.
- Caspian Sea*, Caspian Partnership for the Future, <http://www.cpf-az.org/>.
- Dekmejian R.H., Simonian H.H., *Troubled Waters. The Geopolitics of the Caspian Region*, I.B. Tauris & Co Ltd, London–New York 2003.
- Grunin W.F., *Pravovoj status Kaspijskogo morâ i problemy obespečeniâ nacional'nych interesov Rossijskoj Federacii w prikaspijskom regione*, „Evrazijskij Vestnik, Žurnal Teorii i Praktiki Evrazijstva” no 13, <http://www.e-journal.ru/bzarub-st6-13.html>.
- Janusz B., *The Caspian Sea. Legal Status and Regime Problems*, Chatham House Briefing Paper „Russia and Eurasia Programme”, 08.2005, <http://www.chathamhouse.org.uk>.
- Janusz-Pawletta B., *Zasoby Morza Kaspijskiego: wydobywanie i transport do Europy. Aspekt prawnomiędzynarodowy*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2006, nr 1, „Bezpieczeństwo energetyczne”, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, <http://www.bbn.gov.pl/>.
- Maleki Abbas, *The legal Status of the Caspian Sea: Discussion on Different Iranian Views*, International Institute for Caspian Studies (IICS) Teheran, 04.2001.
- The History of the Caspian Sea*, Caspian Partnership for the Future, <http://www.cpf-az.org/>, dostęp: 05.2007.
- Žil'cov S.S., Zonn I.S., Uškov A.V., *Geopolitika Kaspijskogo Regiona*, „Meždunarodnyje Otnošeníâ” 2003.

THE FORMATION OF THE CASPIAN SEA LEGAL STATUS

Summary

Legal status of the Caspian Sea has been an issue for riparian states since 1991. Oil and gas discoveries changed the problem of legal definition of this body of water to a geopolitical one. Division of the hydrocarbons has become the main subject of discussion. Russian Federation and Iran, which

---

¹⁰ B. Janusz-Pawletta, wyd. cyt.

have relatively small reserves of energy resources in their parts of the Caspian Sea, were more interested in common use of the sea resources. Whereas countries rich in oil and gas, e.g. Azerbaijan, were aiming to divide Caspian among riparian states. So far no final solution has been applied. However, riparian states are using bilateral agreements, which in the future might become a base for an agreement among all states. Most probably natural resources of the Caspian will be divided, but the water surface will remain common for all riparian states.

Paweł Łyszczak – mgr, doktorant w Katedrze Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.